

## **ПРОСТІР ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ**

***Н.В.ЧАБАН***

***Україна, Запорізька обл., м. Василівка, Національний педагогічний університет  
імені М. П. Драгоманова***

В умовах постіндустріального суспільства, визначальними ознаками якого є мобільність, відкритість, здатність до постійного переструктурування і оновлення, очевидним стає перехід світової спільноти на новий рівень самоорганізації. Пов'язані із цим трансформації суспільної свідомості актуалізують просторову проблематику у найрізноманітніших предметних галузях – філософії, педагогіці, культурології, соціології, психології тощо. Звідси й посилення інтересу до категорії «освітній простір», в якій інтегровано два різні плани реальності: з одного боку, освіта і все, що асоціюється із нею в аспекті самореалізації особистості, а з іншого, буття і пов'язані із ним предметно-просторові аспекти пізнання світу [1].

На думку П. Девіса, «... уявлення простору як відсутність предметів робить для багатьох незрозумілим, чому вчені створюють різні теорії про нього. Адже якщо простір - ніщо, то і говорити про нього нічого!» [5].

Вперше трактування простору відображені у роботах І. Канта і Г. Лейбніца, які обґрунтували концепцію простору. У філософії освіти подібний підхід обґрунтований І.К. Шалаєвим, А.А. Веряєвим. Автори підкреслюють множинність локальних освітніх підпросторів (бібліотека, культурні установи, клуби за інтересами, громадські організації, студентське самоврядування та ін.) [3]. Цікавий варіант визначення освітнього простору дає Н.С. Рибakov, маючи на увазі «розміщення людини в світі, яке дозволяє судити про різні параметри освіти. У цьому сенсі освіта - це, по-перше, входження людини в світ, по-друге, «внесення» себе в культурологічний пласт буття і, по-третє, - це осягнення сенсу життя. Така програма цілком реальна, якщо вона носить відкритий характер, зміст цілепокладання і спрямована на формування індивідуального способу буття у світі, коли є не тільки відчуття свободи вибору, а й усвідомлення значущості свого шляху розвитку людиною [4].

Щодо визначення поняття “освітній простір” зазначимо, що аналіз педагогічної літератури свідчить про його багатовимірність і різноплановість. Більшість дослідників означеної проблеми (Н. Бастун, С. Бондирьова, О. Веряєв, С. Гершунський, В. Гинецінський, Б. Ельконін, Б. Серіков, В. Слободчиков, І. Фрумін та ін.) під поняттям “освітній простір” розуміють певну територію, яка пов'язана з масштабними явищами в галузі освіти: як певна частина соціального простору, у межах якої здійснюється нормована освітня діяльність; як єдність, цілісне утворення в галузі освіти, яке має свої межі, що уточнюються окремо, – світовий освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, освітній простір регіону, школи, шкільного класу тощо [7]. Найповнішим та сучасним, що концентрує в собі сутнісні ознаки цього феномена є, на нашу думку, визначення освітнього простору як “педагогічної реальності, яка заявляє про себе співіснуванням Людини і Світу через освіту, містить, являє собою баланс культурного і цивілізаційного, виражаючи його через знаковість освітнього середовища”.

Аналіз наукових джерел, що стосуються проблеми освітнього простору, дозволяє дійти певних висновків:

- освітній простір відображає систему соціальних зв'язків та відношень у галузі освіти, характер взаємовідношень суспільства і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства;

- освітній простір – структурована система педагогічних факторів, що забезпечують зустріч, взаємодію, осмислення та пізнання (освоєння) особистістю у процесі її розвитку та становлення спеціально організованого педагогічного середовища;

– освітній простір – місце перетинання діяльності всіх учасників освітнього процесу, де забезпечується використання та активізація їх творчого потенціалу;

– освітній простір має часові характеристики суспільного розвитку, що існує у модусах: минулого (колективний досвід, створена система знань, умінь та навичок, що втілена у матеріально-суспільні елементи, зразки та традиції діяльності та ін.), теперішнього (колективна праця як активне використання досвіду та процес творчості нових форм, зразків, результатів діяльності) та майбутнього (суспільно необхідні реальні можливості, плани, проекти, ідеали усіма можливими засобами їхнього досягнення та здійснення);

– освітній простір завжди має певні особливості залежно від його географії (території розташування, місця розгортання);

– освітній простір характеризується обсягом освітніх послуг, потужністю, інтенсивністю освітньої інформації, освітньою інфраструктурою (якісний і кількісний склад її елементів, їх розташування у просторі та взаємодія) та функціонує на принципах взаємодії різних освітніх систем, породжених певною культурою;

– проектування освітнього простору є організаційною основою інноваційного розвитку закладу освіти [8].

Ми розглядаємо поняття освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу за аналогією з єдиним освітнім, культурно-освітнім, інформаційним, соціальним простором не як геометричну площу, обсяг, який має певну форму, а як суб'єктивну форму сприйняття, сукупність відносин.

Освітній простір загальноосвітнього навчального закладу – це системний об'єкт педагогічного проектування, що передбачає виокремлення та вивчення його структурних елементів, зв'язків, системоутворюючих факторів. Так, Н. Рибка, наголошує, що поняття освітній простір відбиває переважно внутрішні (педагогічні, психологічні, дидактичні та ін.) зміни в системі освіти. Н. Масюкова зазначає, що освітній простір складається з освітніх процесів – навчання, виховання, соціалізації, підготовки та ін. Оскільки освітній простір виражається взаємодією людини з оточуючими її елементами-носіями культури через знаковість освітнього середовища, компонентами моделювання освітнього простору можуть виступати компоненти освітнього середовища. Так, характеризуючи освітній простір навчального закладу, Г. Щевелева виокремлює такі основні його компоненти, як середовища: навчальне середовище, інформаційне середовище, соціальне середовище, внутрішнє середовище тощо. Також можна визначити запропоновані В. Ясвіним компоненти освітнього середовища: соціальний, просторово-предметний, психодидактичний. Н. Колесникова виокремлює фізичні, соціокультурні, психологічні, комунікативні, віртуальні, парадигмальні характеристики освітнього простору. У педагогічній літературі також виокремлюють такі складові простору, як рівні (методологічний, методичний та ін.), сегменти (виховний простір, інформаційний простір, індивідуальні простори учасників навчально-виховного процесу та ін.), поля (етичне та ін.) та інші конструкти й вузлові структури. Кожна з представлених структур може обиратися за основу залежно від того, наскільки вони зможуть дати чітке, ґрунтовне розгортання авторського бачення моделі інноваційного освітнього простору школи [9].

Звідси випливає проблема осмислення меж і змісту поняття «освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу». Визначається «місце» його в соціумі де здійснюються взаємодія різних систем (державних, громадських і змішаних) розвитку індивіда та його соціалізації. Змістовно освітній простір включає в себе не тільки соціальні інститути, соціальні зв'язки, а й весь континуум життєвих світів учасників освітнього процесу. Ядром освітнього простору виступають освітні цінності, які включають як цінності учасників освітнього процесу, так і цінності-норми, зумовлені рівнем розвитку суспільства. Під впливом освітніх цінностей здійснюється діяльність системи освіти, формуються норми поведінки, відбувається інституалізація освітнього простору в межах певного освітнього інституту [6].

Важливими напрямами освітнього простору є: людиноцентризм, урахування психолого-педагогічних умов та засобів розвитку школярів у сучасному соціумі, розробка та впровадження інноваційних форм та методів виховання загальнолюдських цінностей школярів, нових, більш сучасних та ефективних технологій навчання і виховання дітей; удосконалення нових форм і методів контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів на засадах компетентнісного підходу; стандартизація вимог до педагогічного оцінювання якості освіти, методик моніторингових досліджень навчальних досягнень учнів [2].

Отже, можна говорити про особистість учня в освітньому просторі загальноосвітнього навчального закладу, формування якого залежить від:

- розуміння освіти як ключового процесу у формуванні особистості, що можливо за умови здійснення свідомої багатопрофільної діяльності в процесі освіти;
- становлення компетентностей в освітньому процесі йде в руслі проектування, розвитку критичного мислення, рефлексії;
- впровадження індивідуальних освітніх маршрутів.

Освітній простір загальноосвітнього навчального закладу – це також простір заохочення до самоосвіти, який є однією з домінант навчального процесу, організованого на сучасних засадах психології та педагогіки. Необхідний життєвий досвід не можна набути поза самоосвітою, яка доповнює та розширює зміст освіти та є одним з головних шляхів реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, що впливає на формування розвиваючої особистості [10]

З цієї точки зору освітній простір загальноосвітнього навчального закладу розглядається нами як органічна частина зовнішнього середовища і суб'єкт ринкових відносин. Структурні складові освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу можна представити у вигляді трьох векторів-координат:

- суб'єкти розвитку, до яких відносяться учні старших класів, учні, педагоги, фахівці, представники сфери освіти і діячі культури;
- система безперервної освіти, складовими якої є загальна освіта, допрофільна і профільна підготовка (факультативи, майстер-класи, курси за вибором, творчі об'єднання і т.д.);
- багатопланові види діяльності (навчально-пізнавальна, навчально-професійна, творча, науково-дослідницька діяльність), які виконують особистісно-розвиваючу функцію розвитку особистості:

Об'єднання в один простір цих трьох факторів дозволяє розглядати освітній простір загальноосвітнього навчального закладу як відкритий і розвиваючий.

Відкритість освітнього простору на нашу думку, передбачає:

- Орієнтацію освітнього простору на результат – розвиток особистості як результат діяльності загальноосвітнього навчального закладу.
- Відкритість навчальних програм до потреб розвитку регіонів, забезпечення освітньої підтримки розвитку регіону.
- Створення умов для самовизначення учня в освітньому середовищі школи, що забезпечує йому саморозвиток [1].

Необхідно звернути увагу на те, що освітній простір загальноосвітнього навчального закладу є цілеспрямованою, творчою діяльністю на шляху створення якісної, відкритої системи розвитку особистості. Отже, освітній простір має сприяти більш активному потенціалу загальноосвітнього навчального закладу в підготовці випускників та розвитку в них соціально мобільності.

Література:

1. Бачинська Є. М. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні / Є. Бачинська // Педагогіка і психологія. – № 1 (54). – 2007. – С. 79 – 88.
2. Бацын, В. «Вертикаль влади» в багатовимірному освітньому просторі / Бацын, В. // Управление шк. - 2002. - №25-26.-С.8. - С. 2002

3. Веряев, А.А. От образовательных сред к образовательному пространству: культурол. подход к проблеме / А. А. Веряев, И. К. Шалаев // Педагог: наука, технология, практика / [БГПУ и др.]. – Барнаул, 1998. – № 2. – С. 23–31
4. Василенко Н. В. Институциональные аспекты формирования единого образовательного пространства / Н. В. Василенко // Вестник Академии профессионального образования. – 2006. – № 2. – С. 2 – 8.
5. Девіс П., Простір і час у сучасній картині Всесвіту, М. 1979.
6. Кисіль М. В. Простір освіти з точки зору її основного суб'єкта / М. В. Кисіль // Вісник Черкаськ. ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – 2006. – Вип. 88. – С. 138 – 141.
7. Касярум Н. В. Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти // <http://intellect-invest.org.ua>
8. Цимбалару А.Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу // <http://www.ime.edu-ua.net>
9. Фрумін І.Д., Эльконін Б.Д. Образовательное пространство как пространство развития ("школа взросления") // Вопросы психологии. 1993. №1
10. Шалаев И. К., Веряев А. А. От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства // [http://ntp.ed.gov.ru/text/magaz/pedagog/pedagog\\_4](http://ntp.ed.gov.ru/text/magaz/pedagog/pedagog_4)